

Editörden

Diyânet Meselemiz

Türkçemiz'de: "dinin hükümlerine uymak" demek olan diyânet kelimesi, "Diyânet İşleri" tâbirinde tamâmiyle 'dîn' anlamında kullanılmıştır. Buradaki 'dîn'-den kasıt, İslâm'dır. Zira Diyânet İşleri Başkanlığı'nın yahûdi, hıristiyan... gibi gayr-ı İslâmî dîn mensublarına yönelik idârî hiçbir hizmeti söz konusu değildir.

İslâm dîni, bilindiği gibi, insanları, dünya hayatında Allah'a yaraşır kul seviyesine erdirmek için Allah tarafından gönderilmiş mesajların son tezâhürünü teşkil etmektedir. Daha önceleri pek çok yazımızda da belirttiğimiz üzere, İslâm'ın bu dünyevî vasfı üzerinde gayr-ı müslim büyük İslâmologlar da birleşmektedir. Namaz, oruç, hacc gibi ibâdetler dahî dünyevîdir, dünya hayatında yapılacaklardır. Dünya insanını ilâhî kulluğa yükseltmek için vaz edilmişlerdir. Âhirette bu nevi hiçbir ibâdet söz konusu değildir. Dolayısıyla Müslümanlık'da dîn adamı-dîn dışı adam, rûhânî-cismânî... gibi ayırımlara kesinlikle gidilemez. Her müslüman, dînin adamı olmak durumundadır. Dîn adamı *ricâlu'd-dîn* tâbiri Abbâsiler zamanında devlet lisanına girmiştir. Hz. Peygamber ve ilk halifeler devrinde İslâm toplumunda böyle bir tâbirin kullanıldığını biz bilmiyoruz. Ne var ki günümüz Türkiye'sinde sokaktaki bir kimseye: "Dîn adamı kimdir?" diye soracak olsak, alcağımız cevap her hâlde: papaz, haham, müftü, hoca, kâdî, hafîb, imâm, vâiz, müezzin, hâfız, mevlidhan, diyânet reîsi, ilâhiyatçı... olacaktır. Acaba bu sıfatları taşıyanların dışındakiler ne adamdırlar? Meselâ terzi, bakkal, mühendis, doktor ne adamıdır? Dîn dışı adamlarmıdır bunlar? Biliyoruz ki Hıristiyan dünyasında kilise mensublarına: *clericatus* (rûhâniler), böyle olmayanlara da: *laicus* (rûhânî olmayanlar) denmektedir.

Ama İslâmî anlayışta böyle bir ayırım söz konusu değildir. Meselâ, ezân okuyanın ismi müezzindir; namaza başkanlık edenin ismi imâm; 'önde duran'-

dır; bir meselenin idârî hükmünü verene kâdî denir; va'z veren: vâizdir... Bütün bunlar bir Müslüman toplumda mevcut sosyal vazifeleri yerine getirenlere verilmiş isimler cümlesindedir ve bu vazifeler bunlardan ibaret de değildir. İdeal insanı târif ederken Kur'an-ı Kerîm'in defâatle kullandığı amel-i sâlih, yani yararlı, güzel iş işleyen herkes, Kur'an'ın emrini yerine getiren kimse, yâ-nî dîninin adamı olur. Bunun sarıkla, cübbeyle, şalvarla, frakla, kıratatla, doğrudan bir alâkası yoktur.

Böyle olunca, Türkiye'de niçin bir Diyânet İşleri Başkanlığı vardır sorusu tabîatiyle akla gelecektir.

Bu suâlin cevabı bizi Hz. Peygamber devrine kadar inmeye götürecektir.

Kur'an-ı Kerîm nüzûlünün son senelerinde Müslümanlar, 'dinde tefakkuh'la meşgul olacak kimselerin yetiştirilmesi emrini aldılar [9. Tevbe, 122] ve bu emir İslâm toplumunda ilim çevrelerinin teşekkülüne önayak oldu. Unutulmamalıdır ki, bu âyetin nüzûlünden önce de toplumda imâmlar, müezzinler vardı, nasıl ki, demirciler, ayakkabıcılar vs. var idiye. Hz. Peygamber bütün diğer vasıflarının dışında toplumun imâmlığını da yapıyordu. Devletin mâliyesiyle, orduyuyla uğraşan bir Hz. Ebû Bekir aynı zamanda Medîne Mescidi'nin imâmıydı... Fetihlere çıkmış ordu kumandanlarının vazifeleri cümlesinden olarak, emrindakilere namaz imâmlığı yapmak da vardı.

'Dinde tefakkuh' demek, dîni bilmek demektir. İmâm-ı A'zam fıkıhî tarîf ediyor: "Bir kimsenin kendi lehinde veya aleyhinde olan husûsu bilmesidir." demiş. Dolayısıyla fıkıh her ferdin neyin müsbet neyin menfi değerinde olduğunu bilmesidir. Allah'ın dînini öğreten Kur'an-ı Kerîm, meselâ bizlere temiz yiyip, temiz içmeyi emrediyor. Bugün, bu noktada karar vermek durumunda olan bir mikrobiyolog, bu ilimden habersiz bir Diyânet Reîsi'nden bir Şeyhülislâm'dan hiç şübhesiz daha üstün bir dînî değere sâhibdir.

Gerçek budur da, bugün dîn adamı deyince İslâm ülkelerinde niçin sâdece yukarıda saydığımız kimseler akla geliyor denebilir. Bunun kısaca cevabı, bizce, Müslümanların gayr-ı müslimleri taklidlerinde yatmaktadır.

İlk devirlerin İslâm kültürü ihtiyacı, devleti İslâmî anlayışa göre yaşatma vecîbesi, İslâm devletlerinde bunları bilen kimselerin istihdâmını gündeme getirmiş, kâdîlar şeyhülislâmlar, böylece vücûd bulmuşdu. İlk devirlerin üç beş işi birden gören halifeleri devri kapandı, idâre ve ilim ayrı ellerde toplandı, ihtisaslaşdı, yeni yeni ilmî sınıflar ortaya çıktı. Bu tarihî seyrin teferruatına girmenin yeri burası olmadığı için sözü Cumhuriyet devrine getirmek istiyorum.

Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti'nin 1876 tarihli ilk Kânûn-i Esâsî'sinin, yâ-nî Anayasa'sının 11. maddesi aynen şöyledir:

Devlet-i Osmâniyye'nin dîni, dîn-i İslâm'dır. Bu esâsı vikâye ile berâber âsâ-yiş-i halkı ve âdâb-ı umûmiyyeyi ihlâl etmemek şartıyla, Memâlik-i Osmâniyye'de ma'ruf olan bilcümle edyânın serbest-i icrâsı ve cemâat-i muhtelifeye verilmiş olan imtiyâzât-ı mezhebiyyenin kemâkân (olduğu gibi) cereyânı devletin taht-ı himâyesindedir.

İlk Büyük Millet Meclisi, Osmanlı'nın Meşihati'na mukâbil olmak üzere Şer'iyye ve Evkâf Vekâleti'ni kurdu ve 1921 Anayasası'nın [Teşkilât-ı Esâsiyye Kânûnu'nun] 20. maddesine Büyük Millet Meclisi'nin vazifeleri arasında ahkâm-ı şer'iyyenin tenfizi (uygulanması) hükmünü koydu. 29 Ekim 1923'deki 364 sayılı kânûn tâdilâtının 2. maddesinde de "Türkiye Devleti'nin dîni, dîn-i İslâm'dır" ibaresine yer verdi.

Bu tezâhürler yeni Türk Devleti'ni İslâmî devlet hüviyetinde gösteriyordu ki, çok sürmedi, 4 ay kadar sonra çıkarılan 429 sayılı kânûnla, 3 Mart 1924'te Şer'iyye ve Evkâf Vekâleti lağvedilip yerine Başvekâlete bağlı Diyânet İşleri Reîsliği kuruldu. İşbu kânûnun 1. maddesi, devletin İslâm'a çizdiği sınırın ifâdesi hükmündedir:

Türkiye Cumhuriyeti'nde muâmelât-ı nâsa dâir olan ahkâmın teşri ve infâzı TBMM ile onun teşkil ettiği hükûmete'âid olup, dîn-i mübîn-i İslâm'ın bundan mâadâ itikâdât ve ibâdâta dâir bütün, ahkâm ve mesâlihinin tedviri ve müessesât-ı dîniyyenin idâresi için Cumhuriyet'in makarrında bir Diyânet İşleri Reîsliği te'sis edilmiştir.

Bundan böyle devletin Diyânet'e gösterdiği iştigal sâhası, İslâm'ın inanç ve ibâdetleri ile câmi, mescid, medrese gibi dînî kurumların idâreleridir. İslâm'ın bunun dışında, hukukla ilgili hükümlerine girmek onun vazifesi olmayacaktır, bunlarla Meclis ilgilenecektir. Meselâ Kur'an ve Sünnet'in evlenme, boşanma, mîrâs, borçlanma, ticaret vs. hükümleriyle ilgili olarak Devlet'in Diyânet'den öğreneceği hiçbir şey yoktur. Devlet, meselâ, Ramazan günlerinin tesbiti işini Diyânet'e bırakabilir, fakat içki fabrikası açarken, domuz çiftliği kurarken, bunlar dînimizce câizmidir, değilimidir diye Diyânet'e danışmaya gerek yoktur. Diyânet bugüne kadar yayımladığı bütün Kur'an meallerinde içki ve domuzun haram oluşuyla ilgili âyetlere yer verdiği hâlde, mezkûr kânûnları çıkararlara en ufak bir ta'rizde bulunmamıştır. Zîra Diyânet, bu gibi hususlarda karar sâhibi değildir. O câmilere imâm, hatîb bulacak, bunlara temizlikden, çalışmanın faziletlerinden, namazdan, abdestden... bahsetmeleri iznini verecek fakat toplumun sosyal problemlerini câmiye taşımalarına kesinlikle müsâade etmeyecektir.

Kısaca yeni Türkiye, Merhum Başgil'in (1893-1967) ifâdesiyle, dîne bağlı devletle başlamış kısa zamanda devlete bağlı dîn sistemine dönmüştür. Diyânet Riyâseti siyasî partilerin elindedir artık. Meselâ Diyânet'ten sorumlu bir Devlet Bakanı ehliyetine bakmaksızın istediği kimseyi Diyânet İşleri Başkanlığı'na getirebilir, istediği anda görevden de alabilir. Atanan Diyânet İşleri Reisi, artık cübbe ve sarığı ile sokakta gezebilme hakkına sahip tek imtiyazlı kişidir. Zîra Türkiye'de bu kıyafetle gezebilme hakkı kânûnen sâdece Reîs'e tanınmıştır. Halbuki böyle bir ayrıcalığın İslâmiyet'le hiçbir ilgisi olmadığı gibi, günümüz insan haklarına uygunluğundan da söz edilemez. Reîs'in siyasî iktidâra muhâlefet edebilmesi artık hiç mümkün değildir. Bu noktada evvelce yaşadığım bir hâtırayı anlatmakta fayda görüyorum. Bundan otuz küsur

sene önce, aldığım reislik tekliflerinin ilkinde, arkadaşlarımla yoğun ısrârı üzerine, devrin Diyânet'e bakan Devlet Bakanı Merhum Mehmet Özgüneş Bey'i ziyaret etmişdim. Biraz sohbetten sonra esâs meseleye geçerek:

"Sayın Bakanım, farz edelim ben Diyânet Reisi oldum. Siz de bana bir iş için ta'lîmatda bulundunuz. Ben bu ta'lîmatı eğer uygun bulursam yaparım, bulmaz isem yapmam. O zaman ne olacak?" dedim.

Merhûm'un bana cevâbı şu oldu: "E... yapman lâzım." Tabîî karşılığım kı saydı: "İş burada bitti Sayın Bakanım," diyerek yanından ayrılmıştım.

İşbu zihniyetin değiştiğine dâir hâlen herhangi bir bilgim yoktur. Bütün milletin gözleri önünde olan bu gerçek pek tabîî olarak aydınlarımızı çözüm aramaya yöneltmektedir. Bugünün Diyânet Kurumu, İslâm'ın ibâdet hizmetlerini yürütmeye çalışmakta, kânûnların izin verdiği ölçüde yazılı-sözlü yayında bulunmaktadır. Bu faâliyetde başarı seviyesi de tabîatiyle kurum mensublarının ehliyetlerine bağlı kalmaktadır.

Burada işimiz bağcı dövmek olmadığı için, meselenin esâsını ortaya koymakda yarar görüyoruz. Bu esâs bize göre yirmi birinci asır Türkiye'sinde İslâmiyet'in nasıl anlaşılacağı meselesidir. Bu suâle cevap veremedikçe de Diyânet'i şamar oğlanı yerine koymanın âlemi yoktur. Bu suâlin çözüm yeri, bize göre Diyânet değil üniversitedir, özellikle ilâhiyat fakülteleri. Ne kadar esef edilecek bir hâdisedir ki, Diyânet'i kuran kânûnun akabinde çıkarılmış 430 sayılı Tevhid-i Tedrisât Kânûnu'nun 4. maddesi gereği 1925'de İstanbul Dârülfünûnu'nda [Üniversitesi'nde] açılmış olan tek İlahiyat Fakültesi, 1933 Üniversite inkılâbıyla kapatılmış, 1949 sonlarına kadar Türkiyemiz ilâhiyat fakültesiz yaşamıştır. Hâlen Devrim Kânûnları arasında Anayasa'da yer alan bu kânûn safahâtını bir başka ülkede görebilmek her hâlde muhaldir. Ortada kânûn var fakat kânûnu çıkaranlar onu tatbik etmiyor!

Bugün yirmi birinci asır Türkiye'sinin her türlü ikellikden kurtulup işi ehline vermeyi emreden Kur'ânî prensibe dönmesi, kurtuluşumuzun tek şartıdır. Hamdolsun ki yeyiciliği meslek edinmiş "din adamı!" kılıklı âdemlerin dışında pırl pırl gençlerimiz ehliyetlerini konuşturabilmeyi beklemektedirler. O günleri görmek niyâziyle sevgiler, saygılar.

MEHMED S. HATİBOĞLU